

STANGE

102121

kommunale realskole

1942-1973

Elevene 1948-50 og 1949-51
foran den gamle kommerbygningen.

FORORD.

Disse glimtene fra Stange komm. realskoles historie bygger på opplysninger fra skolens protokoller og annet skriftlig materiale, og på det som en av initiativtakerne til skolen, den nå 90 år gamle Laura Syverud, husker fra starten i 1942. Vi har også hatt kontakt med et par av elevene i det første årskullet og noen tidligere lærere ved skolen. Ut over dette har vi støttet oss til egne erindringer.

Det har ikke vært vår hensikt å lage en detaljert framstilling av alle sider ved skolens virksomhet, men vi har bl.a. villet vise den store bygnings- og utstyrmessige utviklingen på skolefronten gjennom de siste 50 årene, og videre fortelle hvor strevsomt mange av realskolene elever til å begynne med hadde det, og hva de den gangen måtte ofre for å få en skolegang som i dag er et gratis tilbud til all ungdom her i landet.

Vi håper også at dette vesle heftet kan bidra noe til at en viktig epoke i kommunens skolehistorie ikke går tapt.

Stange, våren 1992.

Ola Tolgensbakk.

Knut Vasaasen.

STANGE KOMM. REALSKOLE 1942-1973.

FORLØPEREN.

I år er det 50 år siden Stange komm. realskole kom i gang. Da vil det sikkert være av interesse for mange at vi dveler litt ved skolens historie gjennom disse årene.

Likevel - før vi vier denne skolen en nærmere omtale, kan det være på sin plass å nevne at den hadde en forløper. For ca. 110 år siden startet Stange private middelskole opp, og den holdt det gående i minst 10 år. Så vidt vi vet, finnes det ingen skriftlige kilder om virksomheten ved Stange private middelskole. Derfor må vi bygge på det som en tidligere elev ved skolen kunne huske i 1952, og gjengi det med de forbehold som er nødvendige ved all muntlig tradisjon.

Stange private middelskole holdt til i Gårder, like sør for Stange skole, men på grunn av de skarpe politiske motsetninger som rådde i norske byer og bygder i 1880-årene, ble skolen for et kortere tidsrom delt. En "venstreskole" fortsatte i Gårder, mens høyrefolk fikk sin egen skole i Bakkelund - ved krysset mellom Jernbanegata og Kr.Fjeldsgate.

Elevtallet kunne svinge noe, men på det høyeste var det oppe i ca. 50. Elevene betalte 10 kroner måneden i skolepenger, og de hadde undervisning hver dag fra kl. 08.00 til kl. 14.00, sommer som vinter. Inventar og rom var umalte, og de hygieniske forholdene heller dårlige. Golvet ble sjelden vasket - bare sopt med en lime. Vann måtte hentes fra jernbanestasjonen, og ble elevene tørste, kunne de drikke av samme øse i ei bølge inne i klasserommet. Lysforholdene var ikke gode. Om vinteren var det halvmørkt i klasserommet, og av og til måtte læreren bort i lyset fra ovnsdøra for å se det som sto i læreboka. Utenom de obligatoriske fagene kunne det rent unntaksvis hende at elevene hadde linjegymnastikk nede på jernbanetomta.

Det er neppe tilrådelig å felle noen dom over den faglige standarden ved Stange private middelskole med grunnlag i så sparsomme opplysninger. Ett kan vi imidlertid slå fast - interessen for høyere utdanning var på et tidlig tidspunkt levende i og omkring Stangebyen.

STANGE KOMM. REALSKOLE.**STARTEN.**

Stange komm. realskole fikk en lynstart sommeren 1942. En av grunnene var kanskje at Hamar pr. middelskole (realskole fra 1940/41), som Gunnar Lie og Kaspar Gjertsen fra ca. 1930 hadde drevet i lærerskolens lokaler, ble nedlagt i 1942. Denne skolen hadde gjennom årene hatt mange elever fra Romedal og Stange. En av lærerne ved Hamar pr. realskole, Konrad Leinås, og hans skolekamerat Bjarne Deglum hadde planer om å starte en privat realskole i Stange som erstatning for den nedlagte realskolen i Hamar. Når planene gikk i retning Stange, skyldtes nok dette at det var mangel på egnede, ikke rekriverte lokaler i Hamar, og at avstandene dit fra store deler av Romedal og Stange var lange. Det fantes ikke buss-ruter den gangen, og togene gikk svært uregelmessig og med store forsinkelser. De regnet også med å få et solid elevgrunnlag fra disse bygdene. Det er trolig at de to lærerne alt hadde hatt kontakt med skolemyndighetene i Stange, men det som satte fart i saken, var at Laura Syverud, som var skolestyrerepresentant for Såstad krets, fikk en henvendelse fra en mor som ba om at fru Syverud måtte ta initiativet til at det ble opprettet en realskole i Stange. Fru Syverud, som var kjent for å være en aktiv dame, tok oppfordringen på sparket. Hun ringte til Skeibrok-Heskestad, som var formann i Stange skolestyre, forklarte ham kort hva saken gjaldt, og ba om et møte på kommunelokalet Sole tidlig neste dag. Han ville gjerne tenke litt på det, men fru Syverud mente at nå var det ingen tid å miste. Og møtet kom i stand. Under møtet på Sole var det først en times rådslagning, der fru Syverud, Skeibrok-Heskestad og ordfører Othar Opsand deltok. Da ringte Skeibrok-Heskestad til Konrad Leinås, som sammen med Bjarne Deglum kom til Stange den samme formiddagen. Her ble det bestemt at Stange komm. realskole skulle opprettes og ha sine undervisningslokaler i Stange skole. Leinås og Deglum ble i dette møtet tilsatt som lærere ved skolen med en årslønn i underkant av 4000 kroner. Leinås fikk styrerfunksjonen med en ekstra godtgjøring på 600 kroner i året. Skeibrok-Heskestad tok på seg ansvaret for tilsettingen av de to lærerne, og han skulle også ordne med de praktiske sidene ved oppstartingen. Dette møtet var i juli 1942, og i slutten av august kom skolen i gang med 27 elever, derav 9 fra Romedal kommune. Inventar og undervisningsutstyr ble for en stor del overtatt etter den nedlagte realskolen i Hamar. Men det gikk flere år før kommunen så seg råd til å kjøpe skrivemaskin til styreren.

VEGEN VIDERE.

Fra 1944 til 1958 tok elevene eksamen på 2-årig linje, og først i 1953 ble det plass til mer enn en klasse på hvert trinn. Søkingen var stor, og alt i 1946 måtte skolen avvise

søkere på grunn av plassmangel. I disse første årene var ca. 60 % av elevmassen fra Stange kommune og resten fra Romedal, men i 1954 ble det bestemt at søkere fra begge kommunene skulle konkurrere om alle elevplassene. Det nære samarbeidet med skolemyndighetene i Romedal ble ytterligere utvidet etter dette, og i realiteten ble skolen en interkommunal skole, der Romedal kommune skulle refundere en del av driftsutgiftene etter en avtalt fordelingsnøkkel.

F.o.m. skoleåret 1956/57 ble det tatt opp elever på både 2-årig og 3-årig linje, og klassetallet ved skolen bare økte og økte. Mot slutten av 1950-årene ble det mer og mer klart at bare et nybygg kunne løse plassproblemene og samtidig sikre eksamensrett for skolen. I første halvdel av 1960-årene hadde skolen hvert år fra 10 til 12 klasser, men f.o.m. skoleåret 1965/66 kom Romedal ungdomsskole i gang med det første ungdomsskolekullet, og klassetallet ved realskolen ble redusert. Da Ottestad ungdomsskole startet opp som samleskole for hele gamle Stange kommune i 1969, falt grunnlaget for Stange komm. realskole snart bort. De siste realskoleelevene, 15 i alt, gikk ut i 1973.

SKOLELOKALER OG UTSTYR.

Skolen hadde gjennom alle år sine undervisningslokaler i tømmerbygningen ved Stange skole. Første året hadde den bare ett rom, og dette måtte brukes til undervisningen i alle fag og til elevsammenkomster på kveldstid. Spesialrom og kontor for styrer fantes ikke, men de to lærerne delte lærerrom med lærerne i de andre skoleslagene som hadde tilhold der - barneskolen, framhaldsskolen og folkehøgskolen. Andre året måtte realskolen få to klasserom, og plassproblemene i bygningen økte. Etter krigen flyttet framhaldsskolen og litt før folkehøgskolen ut, men likevel var romforholdene vanskelige til etter 1950. Samværet og samarbeidet med folkeskolens lærere var imidlertid svært godt og preget av gjensidig smidighet og forståelse. I løpet av 1950-årene ble det i to etapper bygd nye lokaler for noe av barneskolens behov, og sommeren 1953 ble tømmerbygningen flyttet hel over på ny kjellertomt ca. 40. meter lenger mot øst. I underetasjen ble det rom for elevtoaletter, sløydsal, dusj- og fyranlegg. Alt i 1949/50 hadde lærerne ved realskolen, sammen med vaktmesteren og en innleid snekker, på kveldstid innredet et loft i 3. etasje til gymnastikksal. Den hadde både ribbevegg, klatretau og ei lita scene. Tidligere hadde kroppsøvingstimene vært lagt til et klasserom, som da måtte ryddes for elevbord og stoler, eller til primitive lokaler utenom skolen. Innredningen av loftetasjen åpnet også vegen til to mindre klasserom i 3. etasje, og disse ble nå noe utvidet. Det ene rommet ble i noen år fast rom for naturfagene, så nå slapp læreren å frakte kolber, glass og annet utstyr fra rom til rom. Det andre rommet hadde lenge vært brukt som lærerrom, men senere ble også det tatt i bruk som vanlig klasserom. Disse rommene lå i hver sin ende av gymnastikksalen, og i gymnastikktimene kunne de brukes som tilløp og nedhopp i sprangøvingene.

I 1959 sto kroppsøvingsbygget ferdig. Det ble bygd i et samarbeid med Romedal kommune og Stange Sportsklubb og med støtte fra Statens ungdoms- og idrettskontor. I nybygget var det to gymnastikksaler med tilhørende dusjer og garderober og en sidefløy med auditorium og laboratorium for naturfagene. I underetasjen var det handarbeidssal og et noe uhensiktsmessig, men likevel brukbart klasserom - når en ser bort fra vindusstørrelse og mangel på ventilasjon og rømningsveger.

De to gymnastikksalene, svømmebassenget og spesialrommene var en stor og viktig tilvekst i skolemiljøet. Og med lokalene kom også undervisningsutstyr av alle slag. Dette hadde vært en av skolens minusfaktorer i alle år.

Tidlig i 1960-årene ble tømmerbygningen kledd utvendig, den fikk nye vinduer overalt og også en indre restaurering, slik at den i dag er et fullverdig klasseromsbygg for flertallet av klasser ved Stange barneskole.

F.o.m. skoleåret 1971/72 flyttet realskoleelevene med over til den nybygde Stange ungdomsskole, og barneskolen tok over den gamle, aktverdige tømmerbygningen igjen. Ringen var på mange måter sluttet.

EKSAMENSORDNING.

Helt til i 1959 var skolen uten eksamensrett. Derfor måtte elevene ta eksamen i alle fag som privatister ved Hamar Katedralskole. Men rektor Steen ved katedralskolen stilte seg fra første stund svært velvillig til realskolen i Stange. Elevene fikk fra starten av anledning til å avlegge skriftlige eksamensprøver i Stange, og f.o.m. 1949 ble også alle muntlige eksamensprøver lagt hit. Dette var en stor fordel for mange elever, som på den måten slapp en lang og tidkrevende reise inn til Hamar. Nervepresset ble heller ikke så stort i hjemlige omgivelser. Men uansett sted - muntlig eksamen i alle fag var en svær påkjenning for elevene. Eksamen varte til et stykke ut i juli. Dag etter dag måtte de stå og vente på tur ute i korridorene før de slapp inn til en hard utspørring ved eksamensbordet, og så var det ventetiden til sensor kom ut og leste opp karakterene i alles påhør. En viss mistillit var vel også til stede hos noen svært få av sensorene, men denne ble i så fall borte etter hvert som det ble kjent at Stangeelevene hevdet seg godt i konkurransen med elever fra andre realskoler.

Kampen for å oppnå eksamensrett og generell statsstøtte ble den viktigste enkeltsaken i 1950-årene. Støtten fra rektor Steen og flere av lektorene ved Hamar Katedralskole var en ting, men stor innsats fra lærernes side og gode elevprestasjoner betydde også en god del. Og endelig var det en gledelig stor oppslutning om skolen fra foreldrenes og skolemyndighetenes side i begge bygder. Parallelt med at skolens standard ble bedret bygnings- og utstyrmessig, ble det fra midten av 1950-årene sendt årvisse søknader til departementet om eksamensrett, og søknadene ble fulgt opp av rektor Deglum og lokale skolepolitikere. Et par navn bør

nevnes spesielt - Karl Petersen i Romedal og Magnus Moen i Stange. Og arbeidet ga resultater. Midt i 1950-årene kom det representanter for Undervisningsrådet på besøk for å se på lokaler og undervisningsutstyr. De skulle også følge med i undervisningen i enkelte klasser og fag. Etter dette ga de sine tilrådinger overfor Kirke- og undervisningsdepartementet. En av inspektørene var spesielt positiv og ga tydelig uttrykk for at han - tross mangler og uløste behov ved skolen - var begeistret for det han så og opplevde. Det var den kjente skolemann og lærebokforfatter Sverre Bruun.

Da byggeplanene for spesialrommene var klare, kunne skolen f.o.m. skoleåret 1956/57 ta opp elever etter ny ordning. Elevene kunne enten gå 2 år ved realskolen med rett til å søke over til 3-årig videregående skole, eller de kunne ta real - skoleeksamen etter 3 år ved realskolen på Stange. Til real - skoleeksamen skulle elevene heretter gå opp til muntlig eksamen i bare ett fag. En lenge etterlengtet eksamensrett var nå oppnådd, og på avslutningsfesten i 1959 gratulerte rektor Dørum ved Hamar Katedralskole både skolen og kommunen, og sa at det var en stor glede for ham å få være med på å markere denne milepælen i Stange realskoles historie.

ELEVENE.

Stange komm. realskole hadde både i pionerårene og senere svært pliktoppfyllende elever med en innsatsvilje langt ut over det som kan forventes av så unge mennesker. Harde skoledager under til dels kummerlige romforhold og med mye leksepugg tok ikke motet fra dem. Og samholdet var sterkt. De skiftet f.eks. på med å sitte nærmest ovnen når den på kalde vinterdager sto rødglødende for å kunne sende noen varme - stråler ut til vindusrekkene. Mange hadde en lang og vanskelig skoleveg - opp til 2 mil hver veg - i allslags vær og føre. Under krigen og i de nærmeste etterkrigsårene var syklene ofte i dårlig forfatning, og langt fra alle hadde sin egen sykkel, men måtte låne fra mor, far, eldre søsken eller hjelpsomme naboer. Verst var det å skaffe slanger og dekk til syklene under krigen, og når de trengte nye, måtte de gamle inn - leveres, og da kunne det gå mange dager før de nye kom. Det kunne også skorte på klær for mange. En elev i det første kullet fortalte at han på kalde vinterdager måtte bruke en gammel frakk etter faren sin, og når han nærmet seg skolen, tok han av seg frakken og gjemte den til skoledagen var slutt. Den var ikke presentabel - selv i en kriserammet tid. Og denne eleven var ikke den eneste.

Elevene betalte skolepenger - 30 kroner i måneden, og de måtte selv skaffe seg lærebøker og skrivemateriell. Mange foreldre slet hardt for å skaffe til veie skolepengene, og en elev fortalte at skolearbeidet var vanskelig for ham fordi han manglet oppslagsbøker hjemme. Dette og mye annet var nok et savn for flere, men litt hjalp det nok på økonomien for mange at skolen i alle år kunne dele ut behovsprøvde stipend til elevene. Stange komm. realskole kan på mange måter se det som ett av sine goder at den ga muligheter til videre skolegang til elever som ellers ville ha måttet nøye seg med 7-årig

folkeskole og eventuelt en framhaldsskole. Målet for mange var å oppnå 65 poeng til realskoleeksamen og dermed nøkkelen til videre utdanning innen off. etater som jernbane og postvesen. Det var en stor oppmuntring, både for elever og foreldre, å få oppleve at de lyktes. Minner fra mange eksamensfester er rørende bevis for nettopp dette. Møte med tidligere elever på "mimrefester" eller mer tilfeldig i dagliglivet er også sterke vitnesbyrd om hvor takknemlige mange er fordi de fikk denne sjansen i livet. Slik får kanskje de mange puggetimene til langt på kveld hver dag, den strevsomme skolevegen og nervepresset under muntlig eksamen et mer forsonende skjær over seg. Men det var blodig alvor den gangen en som ung og forsvarsløs sto midt oppe i det hele. Selvsagt var det mange som slapp lettere, og som senere i livet kom lengre fram enn flertallet, ja, helt til det å sitte som statsminister øverst ved Kongens bord, på toppen av sjefsstaket i off. etater og private organisasjoner, eller også på forskertoppen i inn- og utland. Men viljen til å gjøre sitt ytterste i skolestua hadde de felles.

Blant skolens elever opp gjennom årene finner vi også de mer langveisfarende, fra langt nord i Østerdalen til ytterst i Romsdal, og andre kom fra Valdres, Nannestad og Nes. Hit kom også noen som hadde lidd nederlag andre steder, og som så en mulighet til å få realskoleeksamen ved å starte med blanke ark på Stange. Dette hendte ikke så sjelden i 1950-årene, etter at Stange komm. realskole hadde fått hederlig omtale i hele 3. eksamenskrets. Det merkelige var at dette miljøskiftet hadde positiv virkning på de aller fleste av disse "fremmed - elementene".

I de vanskelige årene med plassmangel og stor konkurranse om elevplassene var det likevel mange også i nærmiljøet som måtte slite hardt for å komme inn. Det hendte at de gikk både ett og to år i framhaldsskolen før de endelig slapp til. For å kunne hjelpe flest mulig hendte det at det ble tatt opp hele 35 elever i klassene - ikke alltid uten protest fra nye lærere som kom til. I dag blir slike forhold stanset av rundskriv og reglementer og også gjennom tillitsmannsordningen og miljøvernloven. Men elevene og ikke minst foreldrene var takknemlige for den muligheten de fikk, og elevene takket gjerne ved å gjøre en ekstra tapper innsats.

I alt har vel 2000 vært elever ved Stange komm. realskole.

LÆRERNE.

Stange komm. realskole hadde i alle år en kjerne av stabile lærere, som gjerne gjorde en ekstra innsats for å hjelpe elevene. I de første årene var det vanlig at lærerne tok overtimer uten betaling, og lenge var det slik at de ikke fikk betaling for å eksaminere under muntlig eksamen. Det var i alles interesse at skolen kunne drives så billig som mulig. I 1950 var netto driftsutgifter ca. 8000 kroner i året.

Når lærerkapitlet skal skrives, må en - uten forkleinelse for andre - nevne Bjarne Deglum spesielt. Han var den eneste som

fulgte skolen fra start til mål. I 1946 ble han tilsatt som styrer, og han fortsatte å lede skolen som rektor så lenge den besto. I hele 31 år hadde han sin arbeidsplass der, og hans ry som pedagog og hans store omsorg for elevene er viden kjent. Han skapte også trygghet og trivsel for lærerne. Mange varme tanker har nok gått og vil fortsatt gå til ham fra de mange takknemlige elevene, som gjennom hans virke fant en solid plattform i livet.

Fra 1953 ble det for hvert år behov for flere lærere, og da flere av de nye som kom fikk forholdsvis kort tjenestetid ved skolen, førte dette til at det ble ganske mange navn til slutt. Etter hvert som stadig flere kommuner innførte 9-årig skole for alle på 1960-tallet, var det flere av realskolens lærere som søkte seg over til lærer- eller styrerposter i ungdomsskolen. Da Ottestad og senere Stange ungdomsskole startet opp, ble de realskolelærerne som var igjen, og som ønsket seg over i ungdomsskolen, overført dit. I alt var nesten 50 lærere tilsatt for lengre eller kortere tid ved Stange komm. realskole gjennom de 31 årene skolen besto.

Disse lærerne var tilsatt mer enn 10 år i hel post ved skolen:

Anstein Bjørnstad	1958 - 69.
Gunnar Lie	1959 - 71.
Jostein Nysæther	1961 - 71.
Ola Tolgensbakk	1948 - 67.
Odvar Toverud	1960 - 71.
Knut Vasaasen	1946 - 64.
Finn Vold	1960 - 71.

Ragnhild Nordsvveen var timelærer i handarbeid for jenter fra 1949 til 1968. Videre var Gerd Haandlykken (Østvold) og Stener J. Larsen tilsatt i hel post ved skolen i henholdsvis 9 og 8 år.

EKSTRA AKTIVITETER OG SOSIALE TILTAK.

Stange komm. realskole forsøkte fra første stund å samle elevene til hyggekvelder og annet sosialt samvær, og dette til tross for manglende møtelokaler og lange avstander til skolen for mange av dem. Disse elevkveldene var kjærkomne, og elevene bidro med underholdning av forskjellig slag. De hade f. eks. en populær skoleavis som gikk over flere år. Da skolen fikk satt i stand gymnastikksalen i 3. etasje, kunne også foreldrene innbys til elevkveldene så lenge det bare var to klasser ved skolen. Men interessen for enkle elevsammenkomster måtte etter hvert gi tapt for mer fristende aktiviteter utenom skolen.

I 1950-årene var det tradisjon at avgangsklassene hadde tur til Eidsvollsbygningen. De reiste med tog til Bøn og gikk derfra opp til Eidsvollsbygningen. Etter omvisningen var det bare "å ta bena fatt" for å nå toget tilbake til Stange. Hver vinter var alle elevene på skitur i Vangsåsen. Disse turene var ekstra populære og vellykkede når vær og føre var fint.

på ski over Svanen til Målia og videre til Gåsbu. Hver høst konkurrerte elevene i friidrett, og det ble arrangert handballkamper mellom klassene. Flere av elevene hevdet seg med heder på skoleidrettsstevner både lokalt og på nasjonalt plan.

Det ble også arrangert lengre sykkelturner for elevene i sommerferien. Den lengste gikk rundt i Danmark, men det ble også gjennomført en 3-dagers tur rundt Mjøsa med overnatting på Lillehammer og i Totenvika.

I 1960-årene ble kravene større, og det ble arrangert grønnrussturer til utlandet, bl.a. flere turer til Danmark. Grønningen satte også sitt preg på 17.maifeiringen i Stangebyen, og fram mot midten av 1960-årene var det fast tradisjon at de fleste av elevene gikk i skoletog.

Eksamensfestene var alltid høydepunktet i skoleåret med stor oppslutning fra foreldre og spesielt innbudte. Disse festene måtte i mange år legges til Tingvoll eller til Stange Bedehus, men etter at gymnastikkbygget stod ferdig i 1959, ble selvsagt eksamensfestene og alle elevaktivitetene arrangert der.

SLUTTORD.

Stange komm. realskole startet i det små og grå, men etter hvert ble den en institusjon i bygda - en stor og god skole som vant seg et navn i folks bevissthet. Mange har villet sammenligne realskolen og den nye ungdomsskolen, men det er både uriktig og unaturlig å sette noe likhetstegn her. Realskolen var først og fremst en kunnskapsskole med eksamen som det klare siktemål. Tross de mange klasser den etter hvert fikk, var den en utvalgsskole, der evner og innsats var utslagsgivende og ble honorert. Og skolen var et frivillig valg. Ungdomsskolen er for alle, og den må finne fram til og utvikle andre ferdigheter enn de rent intellektuelle hos den enkelte elev. Likevel - for mange står realskolen som en klar vinner, og noe av grunnen til det ligger vel i at den maktet å fremme gode arbeidsvaner hos elevene og bygge opp et godt miljø rundt dem.